

Šiuolaikinės pilietiškumo mokymo teorijos – kas šiuo metu vyksta?

T-kit
apie Europos
pilietiškumą

Kadangi jau aptarėme įvairius Europos pilietiškumo suvokimo būdus bei jų istorinę raidą, panagrinėkime, kaip šiandien vyksta Europos pilietiškumo mokymas. Kaip ir ankstesniuose skyriuose, pirmiausia apžvelgsime istorinę raidą bei tai, ko galėtume pasimokyti iš jos ir šiuolaikinių teorijų. Be to pateiksime savo pasiūlymus, kaip galėtų vykti Europos pilietiškumo mokymas remiantis gera praktika.

Europos ir
pilietiškumo istorija

Šiuolaikiniai
požiūriai į
pilietiškumą

Europos pilietiškumo mokymas – keletas įspėjimų

Diskutuodami apie Europos pilietiškumą akademinuose sluoksniuose ir praktinėje veikloje, galime pastebėti, kad “mokymą būti piliečiu” įtakoja politiniai interesai, kurie iš esmės prieštarauja “gerojo piliečio” koncepcijai ir pateikia tarpusavyje prieštaraujančias idėjas apie mokymo būdus. Kaip sako Lenkijos Mokslo akademijos profesorius Bogdan’as Suchodolski’s, kuris išgyveno holokausta, “aš mačiau, kaip išsilavinę gydytojai leisdavo nuodus vaikams, mačiau, kaip išsilavinę teisininkai nedvejodami pakludavo naciams, gyvenau barakuose, kuriuos pastatė išsilavinę architektai, mačiau, kaip išsilavinę studentai bėga į mirties stovyklą” (citata iš profesoriaus kalbos, pasakytos Lauritzene, 2001 m.). Šiame pasaulyje ne tik “geriečiai” ir “teisieji” moko pilietiškumo. Fašistai taip pat savaip suvokė “gerą pilietį” ir vykdė tokių piliečių švietimą.

Tolimesnė
raida

Konceptuali mūsų
struktūra / sistema

Koks, Jūsų nuomone, yra “geras pilietis”?

Kaip jau minėjome šiame T-kit’e, pilietiškumo ir Europos pilietiškumo koncepcijos yra ginčytinos ir kontroversiškos. Šiuo metu nėra vieno visiems priimtino kompromisinio sprendimo, kas yra ar turėtų būti pilietiškumas. Jaunimo darbuotojai savo darbe susiduria su daug neaiškių sričių, tačiau ir pilietiškumo mokymas yra taip pat neaiškus.

Mūsų ugdomasis
požiūris į Europos
pilietiškumą

Dauguma šios srities knygų yra “normatyvinės”, t.y.: jose aprašoma, koks turėtų būti pilietiškumo mokymas, tačiau nesigilinama, kaip jis vykdomas šiuo metu ir koks jis yra šiandien.

Pilietiškumo
scenarijai –
projektų pavyzdžiai

Be to, dauguma teoretikų ir praktikų, kurie šiuo metu diskutuoja apie švietimo mokymą, yra formalaus mokymo šalininkai. Dažniausiai diskusijos vyksta tema “Kaip propaguoti tautinio pilietiškumo mokymus”. Egzistuoja tik keli išskirtiniai atvejai, kai aptariama Europos pilietiškumo (arba tiksliau sakant, (tautinio) pilietiškumo Europinės dimensijos) problema. Gana nedaug autorių teigia, kad neformalus švietimas (t.y.: jaunimo organizacijų vykdoma veikla bei švietimo programos, kurias įgyvendina jaunimo darbuotojai) ir neformalus švietimo situacijos (kai jaunimo kasdieninio gyvenimo patirtys – muzika, bendravimas su draugais, kultūra, vartojimo kultūra) taip pat yra “pilietiškumo apraiškos”³ (DECS/CIT (98) 38 rev.)³. Šiose situacijose jaunimas jaučiasi ir mokosi būti piliečiais.

Kada Jūs pirmą kartą susidūrėte su terminais
“pilietiškumas” ir “Europos pilietiškumas”?

Šiame mūsų T-kit’o skyriuje aprašysime kai kurias pilietiškumo mokymo koncepcijas ir praktinį įgyvendinimą. Pradžioje susiduriame su dviem pilietiškumo mokymo koncepcijomis, kurios dažniausiai vadinamos pagrindinėmis programomis. Šių programų tikslas – mokyti apie pilietiškumą Europoje. Vėliau apibendrinsime labiausiai priimtinius šio švietimo tikslus, ir remdamiesi teorine medžiaga, išanalizuosime pilietiškumo koncepcijas ir praktika.

³ Šį terminą sukūrė Europos tarybas vykdydama projektą “demokratinio pilietiškumo švietimas”. Pilietiškumo apraiškos yra apibūdinamos kaip “...naujos arba novatoriškos demokratinio gyvenimo valdymo formos. Šios apraiškos siejasi su iniciatyvomis (centru, institucijomis, bendruomene, kaimynais, miestu, didmiesčiu, regionu, ir pan.), kur jos gali būti įgyvendintos pagal modernios demokratinės visuomenės principus. Visa tai yra susiję su veikla, kuri atskleidžia šiandieninių modernių struktūrų ir jų propaguojamo pilietiškumo reikšmę”.

T-kit
apie Europos
pilietiškumą

Europos ir
pilietiškumo istorija

Šiuolaikiniai
požiūriai į
pilietiškumą

Tolimesnė
raida

Konceptuali mūsų
struktūra / sistema

Šiuolaikiniai
požiūriai į Europos
pilietiškumo ugdymą

Mūsų ugdomasis
požiūris į Europos
pilietiškumą

Pilietiškumo
scenarijai –
projektų pavyzdžiai

Taip pat apžvelgsime visos Europos pilietiškumo švietimo situaciją ir aprašysime Europos dimensiją pilietiškumo mokymo programose. Kitiškai išnagrinėsime šiuo metu taikomus metodus, kurie yra susiję su Europine mokymo dimensija. Galų gale, išskirsime “Mūsų Europos švietimo teoriją”, kuri susideda iš kelių pagrindinių kryptų (susijusių su Europos pilietiškumo sudėtingumu, dinamiškumu ir integruotumu, kaip teigiama šiame T-kit’e) ir kitų, mūsų manymu, esminių, šiandieninio Europos pilietiškumo mokymo koncepcijų.

Pilietiškumo mokymas – bendri siekiai ir tikslai

Kaip sužinojome iš mūsų išanalizuotų mokslinių šaltinių, egzistuoja dvi pilietiškumo mokymo mokyklos. Abi šios mokyklos remiasi dviem tautinės pilietiškumo demokratinėje visuomenėje koncepcijomis. Pirmoji yra vadinama komunitarine (bendruomenės) arba pilietinės respublikos, antroji – individualistine. Abi mokyklos išsirutuliojo iš filosofinės liberalizmo krypties.

Abi mokyklos propaguoja tautinio pilietiškumo koncepcijas, kurios iš esmės paaiškina, ką mokyklų pasekėjai laiko “geru piliečiu”. Kaip sužinosite perskaitę šį skyrių, mokyklų požiūriai į pilietiškumą, “gerą pilietį” ir pilietiškumo mokymo tikslus ir šio mokymo programas ganėtinai skiriasi.

Komunitarinis arba pilietinės respublikos mokyklos požiūris į pilietiškumo švietimą

Komunitarinės arba pilietinės respublikos mokyklos pasekėjai teigia, kad pilietiškumas “tai – dalyvavimas bendruomenės gyvenime, suteikiantis teisinį statusą, kuris patvirtina tokias teises ir pareigas kaip, pavyzdžiui, lygybė prieš įstatymą, teisė balsuoti rinkimuose, mokesčių mokėjimas arba, kitaip tariant, dalyvavimas socialiniame ir ekonominiame bendruomenės gerovės kūrime. Tačiau svarbu užtikrinti du dalykus – šių teisių ir pareigų įstatymine apsauga bei vyriausybės garantiją ir tai, kaip piliečiai vykdo šias formalias teises ir pareigas...” (Gilbert’as, 1996).

Dalyvavimas bendruomenės gyvenime yra viena svarbiausių šios mokyklos koncepcijų, aprašančių pilietiškumą. Tik tie žmonės, kurie turi bendras vertybes, interesus ir pareigas gali sudaryti bendruomenę. Taigi, remiantis šiuo požiūriu mes galime teigti, kad pilietiškumas – tai daugiau nei statusas, tai – veikla, kuria būtina užsiimti. Aktyviai neįgyvendinant šios veiklos neįmanoma tapti piliečiu. Atlikdami piliečio pareigas, žmonės save identifikuoja kaip bendruomenės dalyvi.

Šis požiūris į pilietiškumą remiasi teiginiu, kad pilietybės mokymas suteikia žmonėms teisių, ir paskatina juos būti aktyviais piliečiais. Žmonėms suteikiama informacija, tobulinami jų įgūdžiai, jie įgyja daugiau resursų, todėl yra gali geriau pasinaudoti pilietybės teikiama galimybėmis. Be šių teisių, pilietiškumo mokymas taip pat suteikia ir pareigas, skatina lojalumą ir visuomenei priimtinių vertybių propagavimą. Taigi, remiantis šiuo požiūriu, pilietiškumo švietimas “turi apimti tai, ką piliečiai gali atlikti ir kaip jie galėtų aktyviau įgyvendinti pilietiškumą” (Gilbert’as, 1996).

Kaip teigia Derek’as Heater’is (1990), mokydami pilietiškumo, piliečiams pirmiausia turime padėti suvokti jų vaidmenį (kuris apima jų statusą, lojalumą, teises ir pareigas “ne santykiuose su kitu žmogumi, o su abstrakčia valstybės koncepcija” (p.2).

Heater’io manymu, pilietiškumas remiasi dviem aspektais “identitetu ir vertybėmis”, kurių turi būti mokoma kiekviename pilietiškumo švietimo projekte. Identitetas gali būti paremtas įvairiais priklausymo jausmais, tokiais kaip priklausymas tautinei bendruomenei ar būvimas tam tikros lyties atstovu, tačiau pilietiškumas yra identiteto identitetas, jį “kovoja su kitų identitetų troškimu” (ibid. p.184). Pasak Heater’io, svarbiausios pilietiškumo vertybės yra pagarba procedūroms bei pagarba it lojalumas bendruomenei.

T-kit
apie Europos
pilietiškumą

Remiantis šia teorija, pilietiškumo mokymo tikslai yra:

- atskleisti individams bendruomenės, kuriai jie priklauso ir kuri jiems suteikia pilietiškumo teisės, vertybes (dabartiniu metu ši bendruomenė – tai valstybė, taigi bendruomenės vertybės tuo pačiu yra ir “nacionalinės vertybės”);
- išugdyti bendros atsakomybės jausmą, visi piliečiai turi jausti atsakomybę už jų bendruomenės gerovę ir nuolatinį vystymąsi;
- informuoti piliečius apie jų, kaip piliečių, teises ir pareigas;
- individams ir jų grupėms suteikti galimybes ir užtikrinti jų įgūdžius (t.y.: praktinius įgūdžius ir intelektualinius resursus), kad jie galėtų aktyviai įgyvendinti savo, kaip piliečių, pareigas bendruomenei;
- išugdyti individų lojalumo ir paklusnumo bendruomenei, kuri suteikė jiems pilietiškumą, jausmą.

Ar Jūs sutinkate su šiais tikslais?

Individualistų požiūris į pilietiškumo švietimą

Individualistai teigia, kad pilietybė – tai statusas, kuris patvirtina individų teises ir atsakomybę už jų asmeninį gyvenimą. Todėl, remiantis šia teorija, politikos funkcija yra užtikrinti sąlygas, kurioms esant, piliečiai turėtų savo teises, ir šių teisių apsaugą. Individualistai mano, kad piliečiai patys turi apsispręsti, kurie – kolektyviniai ar individualistiniai interesai jiems svarbesni, bendruomenė turi garantuoti aplinką, kurioje abi interesų rūšys galėtų būti realizuotos. Svarbu pastebėti, kad tai dažnai susiję su utilitariniu valdymu. Piliečiams yra suteikiamos jų politinės teisės, tačiau jie patys sprendžia, kada ir kaip jie jomis naudojasi ir dalyvauja politiniame gyvenime. Tai panašu į neįgaliesiems suteikiamas socialinės garantijos ir tam tikrus patobulinimus. Piliečiui suteikiama teisė ir aktyviai nedalyvauti politiniame gyvenime.

Ši pilietiškumo idėja turi vieną esminį pranašumą – ji teigia, kad yra daugiau nei vienas “gero gyvenimo” apibrėžimas. Šiuo atveju individo laisves garantuoja politinė sistema, žmonės renkasi tokius individualius ir kolektyvinius interesus, kurie nepažeidžia kitų žmonių teisių ir institucinių potvarkių, užtikrinančių šias laisves (Oldfield’as, 1990 Gilbert’as, Demaine ‘as ir Entwhistle’as, 1996).

Toks pilietiškumo suvokimas reiškia, kad pilietiškumo mokymas turėtų orientuotis į politinio ir kitokio dalyvavimo taisykles ir procedūras, kad žmonės žinotų, kaip dalyvauti politiniame gyvenime. Pilietiškumo mokyme individualistai akcentuoja tokius įgūdžius, kaip konfliktų valdymas nepažeidžiant kitų teisių, savo nepasitenkinimo vyriausybės priimtais sprendimais reiškimas, savo teisių gynimas ar individualumo išlaikymas.

Tačiau ši praktika nėra taikoma jų pačių “pagrindinėms teisėms ar bendroms vertybėms” (Gilbert’as, Demaine’as ir Entwhistle’as, 1996), individualistai neskatina žmonių siūlyti alternatyvius jų pasiūlytomis išeitims sprendimus bei kritiškai pažvelgti į jų pasiūlymus.

Taigi, remiantis šia teorija, pilietiškumo mokymo tikslai yra:

- informuoti individus bei suteikti jiems įgūdžių, kad jie galėtų realizuoti savo teises nepažeisdami kitų piliečių teisių;

Europos ir
pilietiškumo istorija

Šiuolaikiniai
požiūriai į
pilietiškumą

Tolimesnė
raida

Konceptuali mūsų
struktūra / sistema

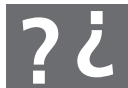
Šiuolaikiniai
požiūriai į Europos
pilietiškumo ugdymą

Mūsų ugdomasis
požiūris į Europos
pilietiškumą

Pilietiškumo
scenarijai –
projektų pavyzdžiai

- sudaryti sąlygas, kad piliečiai galėtų išreikšti savo nepasitenkinimą politiniais įvykiais ir nutarimais, kurie, jų manymu, neatitinka jų arba visuomenės plačiaja prasme interesų
- sudaryti tokias sąlygas, kad piliečiai pasitikėtų ir kompetentingai dalyvautų politiniame gyvenime tiek, kiek jiems tai leidžia politikos taisyklės;
- sudaryti sąlygas, kad individai galėtų ginti savo kaip piliečių teises.

Ar Jūs sutinkate su šiais tikslais?

Problemos ir dilemos

Skirtingi pilietiškumo mokymo tikslai reiškia, kad pilietiškumo mokymo programos bus skirtingos, taip pat skirsis šių mokymų rezultatai ir nauda. Kalbėdami apie mokymo turinį, turime pažymėti, kad komunitarinio ir individualistinio mokymo teorijų šalininkų požiūriai skiriasi dėl to, kad komunitarinės doktrinos rėmėjai teigia, kad visi bendruomenės nariai privalo turėti vienodas vertybes. Šis požiūris yra svetimas individualistinės teorijos šalininkams. Dažnai komunitarinis mokymo būdas yra kritikuojamas už savo pernelyg akcentuojamą moralizmą ir paternalizmą. Be to, kitas šios teorijos trūkumas yra tai, kad šiandieninėje visuomenėje vyrauja kelios tarpusavyje prieštaraujantys vertybių sistemos, žmonės tiki skirtingais dalykais ir šiandien jau nebebijo to pasakyti atvirai.

Komunitarinio požiūrio šalininkai teigia, kad egzistuoja tik vienintelis visuomenės vertybių modelis, kurio privalo laikytis visi visuomenės nariai. Komunitaristai laikosi šios teorijos, nors ir yra priversti pripažinti, kad dabartiniu metu vis daugiau ir daugiau žmonių suvokia individų skirtumus visuomenėje ir visuomenės įvairovę. Jų manymu, mokydami pilietiškumo susiduriame su problema, kad yra sudėtinga nusakyti dalyvavimo bendruomenėje kriterijus. Tuo pačiu metu turime suvokti ir išskyrimo rizikos grėsmę.

Individualistų pilietiškumo mokymo teorija taip pat iškelia daug problemų. Individualistų teorija menkai remiasi priklausymo grupei jausmu ar asmens identifikavimu su tam tikra pilietybe, kadangi individualistinės teorijos šalininkai vengia diskusijų apie vertybes ir normas. Be to, jų silpnoji vieta yra požiūris į procedūras ir normas. Nors individualistai siekia propaguoti individo kritinį mąstymą ir prieštaravimus, jie nesutinka su individų siūlymais keisti jų pateikiamus sprendimus.

Kaip pastebėjome, abi teorijos turi tam tikrų bendrų trūkumų. Pirmiausia, abi jos yra taip vadinami "apsauginiai modeliai" (Hogan'as, Kennedy's et al, 1997). Abiejų teorijų šalininkai siekia išmokyti individus naudotis galimybėmis bei išmokyti juos dalyvauti bendruomenės gyvenime, taip pat ir kritikuoti. Tačiau piliečių dalyvavimo galimybės yra tiesiogiai susiję su pilietiškumo mokymu, kuris yra suteikiamas arba siūlomas. Šiuolaikinėse demokratinėse visuomenėse galimybė tiesiogiai dalyvauti politiniame sprendimų priėmimo procese dažnai bet ne visada priklauso nuo rinkimų būdo.

Abi pilietiškumo švietimo teorijos teigia, kad individai turi būti mokomi, kaip naudotis savo teise ir pareiga "dalyvauti visuomenės gyvenime", t.y.: juos reikia mokyti, informuoti, šviesti apie rinkimus ir balsavimą. Tikriausiai piliečių nereikia mokyti, kaip savo interesus pateikti politinių sprendimų priėmėjams, arba siūlyti alternatyvius su jais susijusių problemų sprendimus. Dabartinėje pliuralistinės demokratijos visuomenėje piliečių dalyvavimas yra skatinamas iki tokio lygio, kol šis dalyvavimas nekvestionuoja visuomenės ir politinės sistemos pagrindų. Kitaip tariant, revoliucinė veikla nelaikoma tinkama pilietiškumo išraiška.

Abi teorijos taip pat mažai dėmesio skiria dabartinės visuomenės aktualijoms, ypač menkai nagrinėjama jaunimo situacija. Komunitaristai siūlo beveik išskirtinę vertybių sistemą, jie nepripažįsta dabartinės visuomenės ir gyvenimo įvairovės. Individualistai apskritai nesiūlo jokių vertybių, išskyrus individo nepriklausomybę, todėl jie negali jaunimui suteikti galimybės pozityviai ir konstruktyviai socialine prasme išreikšti savo identitetą. Abi teorijos akcentuoja pilietiškumo švietimą kaip galimybę įgyti dalyvavimo visuomenės ir politiniame gyvenime įgūdžių.

Šios švietimo teorijos nepakankamai įvertina kitų jaunimo identifikavimo formų galimybes bei jų norą dalyvauti kultūriniame gyvenime. Dėl šių priežasčių abi teorijos neivertina kitų alternatyvių jaunimo dalyvavimo politiniame gyvenime būdų (pavyzdžiui, kultūros ir identiteto politika, aplinkosauga, antirasizmas, muzikiniai ir tam tikro gyvenimo būdo propagavimo judėjimai), todėl abiejų teorijų šalininkai sunkiai gali pagrįsti, pasiruošti ir dirbti su tokiu išraiškos formų realizavimu.

Dar viena problema, su kuria susiduria abiejų teorijų šalininkai yra motyvacijos trūkumas. Abi teorijos neapibrėžia, kaip motyvuoti piliečius, kad jie tinkamai vykdytų savo pareigas, įgyvendintų veiklą ir naudotųsi pilietiškumo suteikiamomis teisėmis. Komunitarinio požiūrio rėmėjai susiduria su individų motyvacijos problema, kai šie individai atlieka savo, kaip piliečių, pareigas. Individualistų motyvacijos problema, kai piliečiai realizuodami savo, kaip piliečių, teises privalo nepažeisti kitų individų teisių.

Kaip bebūtų keista, abiejų teorijų šalininkai pateikia kitos pusės argumentus kaip atsakymus į motyvacijos problemą. Komunitaristai siūlo individualizmą.

Individas vykdydamas savo piliečio pareigas gauna daugiau naudos nei jų nevykdydamas. Individualistai teigia, kad bendrų vertybių ir solidarumo su visuomene propagavimas yra kaip sąlyga realizuojant savo teises neriboti kitų piliečių teisių. Jei visi prietume vieningos nuomonės, kad egzistuoja tautinio pilietiškumo motyvavimo problema, kuri galbūt yra būdingesnė daugumai žmonių bei abstraktus Europos ar transnacionalinis pilietiškumas, tuomet prietume išvados, kad Europos pilietiškumo propagavimas taip pat susiduria su motyvacijos problema.

Kaip mes galime motyvuoti jaunimą,
kad jie taptų aktyvūs Europos pilietiškumo propagotojai?

Šioje lentelėje pateikiame abiejų teorijų, su kurių trumpa apžvalga jau susipažinote, palyginimą,

Pav. 12 – individualistinio ir komunitarinio pilietiškumo mokymo palyginimas

	Privalumai	Trūkumai
Individualistinė teorija	Dalyvavimas bendruomenės gyvenime yra formalus, nepagrįstas bendromis vertybėmis, todėl tikėtina mažiau išskyrimo atvejų. Pilietiškumas suvokiamas kaip statusas, patvirtinantis piliečio teises, bet neįpareigojantis atlikti pareigas – tai nėra būtina tam, kad žmogus būtų laikomas piliečiu. Pripažįstama įvairovė. Pripažįstama kritika ir nevienodos nuomonės.	Dėl vertybių skalės nebuvimo neįmanoma išskirti identiteto. Per daug dėmesio skiriama procedūroms ir vertybėms (tai gali atstumti žmones). Neįgyvendina alternatyvių idėjų. Apsauginis modelis. Neatspindi jaunimo realybės. Motyvavimo problemos. Individo domėjimosi savimi problemos.
Komunitarinė teorija	Propaguoja vertybių sistemą. Skatina pareigos ir atsakomybės už bendruomenę jausmą.	Propaguoja vienintelę teisingą visai visuomenei būdingą vertybių skalę, dėl ko kyla paternalizmo, moralizmo ir išskirtinumo problemos. Kokiais kriterijais remiantis tampa bendruomenės nariu? Reikalauja paklusnumo ir lojalumo. Apsauginis modelis. Neatspindi jaunimo realybės. Motyvavimo problemos.

Kurie šių teorijų aspektai yra Jums būdingiausi?

Abiejų teorijų atstovai taip pat nesutaria dėl pilietiškumo mokymo turinio. Nė vieni iš jų kol kas negali pateikti atsakymo į klausimą, kokių būdu turėtume mokyti piliečius. Abiejų teorijų atstovai diskutuoja, ar pilietiškumo mokymas turėtų būti savaime suprantamas, ar tai turėtų būti išskirtinis švietimo sistemos prioritetas.

Daugelyje mokslinių darbų, kuriuose nagrinėjami pilietiškumo švietimo klausimai, keliamas klausimas, kaip pilietiškumo mokymą įdiegti mokyklose. To galima būtų pasiekti, jei skirtume daugiau dėmesio valstybės, Europos ir pasaulio istorijos, gimtosios ir užsienio, dabartinių ir klasikinių kalbų, kultūros istorijos, pasaulio pažinimo ir geografijos mokymui. Tačiau svarbiausi mokslai turėtų išlikti socialiniai ir politiniai bei gamtos.

Šios teorijos tikslas yra apjungti pilietiškumo vystymą ir pagrindinius pilietiškumo įgyvendinimo įgūdžius bei juos įtraukti į dabartinę mokymo programą taip, kad nekiltų grėsmė bendrojo išsilavinimo kokybei ir standartams. Remiantis kita nuomone, kuri teigia, kad pilietiškumas yra savaime suprantamas dalykas, jo mokymą galime susieti su žmogaus teisių mokymais, visuomeniniu mokymu, vertybių mokymu, mokymu, kaip tapti piliečiu bei kaip tapti demokratiniu piliečiu, asmeniniu mokymu, socialiniu mokymu, gamtosauginiu mokymu. Ši teorija teigia, kad šis mokslas apima tam tikras žinias ir įgūdžius, kuriuos mokymo įstaigos gali pateikti įvairių disciplinų ar kursų metu. Šie kursai gali būti privalomi arba pasirenkami.

Kol kas neaišku, kuris iš šių metodų yra efektyvesnis mokant jaunimą, suteikiant jiems įgūdžių ir skatinant jų motyvaciją būti aktyviais piliečiais ir dalyvauti politiniame ir visuomenės gyvenime. Kaip rašoma mokslinėje literatūroje, kuri nagrinėja formalų švietimą, pilietiškumo galima mokyti ir neformalaus švietimo būdais.

“Ar pilietiškumo mokymas turėtų būti savaime suprantamas, ar tai turėtų būti išskirtinis švietimo sistemos prioritetas?”

Europinė pilietiškumo švietimo dimensija

Nagrinėdami Europos pilietiškumo Europinę dimensiją turime nepamiršti, kad moksliniuose darbuose naudojama kalba yra ganėtinai aiški. Nors mes siekiame mokymus padaryti labiau “europinius” (tai galėtų reikšti daugiau dėmesio žmogaus teisėms ar kosmopolitiniam požiūriui), realybė išlieka nepakitusi – žodis “europietiškas” turi tik vieną reikšmę – tai nauja švietimo dimensija nacionalinėje mokymo programoje, ši dimensija papildo nacionalinio pilietiškumo koncepciją tais atvejais, kai yra su ja siejama.

Švietimo darbuotojai siekia, kad Europos dimensija būtų įtraukta į pilietiškumo mokymus, kadangi mes gyvename “Europoje” (“Europa” dažniausiai suvokiama kaip “Europos Sąjunga”). Visi pripažįstame, kad “bendruomenė” – tai daugiau nei valstybė, kurioje gyvename, ar regionai, į kuriuos yra suskirstyta mūsų šalis, bendruomenės nariai vis dažniau sužino apie Europiniu ar pasauliniu lygiu priimamus sprendimus, kurie tiesiogiai įtakoja jų gyvenimą. Šie sprendimai yra susiję su materialiais dalykais ar individo gebėjimais naudotis tam tikromis teisėmis, tarkim, teise į laisvą judėjimą.

Šis požiūris yra gana sudėtingas kadangi jo šalininkai teigia, jog įvairių Europos valstybių piliečiai taip pat gyvena pasaulyje, juos veikia pasauliniai įvykiai ir jų raida (ypač įvykiai, susiję su pasaulio rinkų ir ekonomikų globalizacija, kaip tai aptarėme anksčiau). Todėl, kol kas dar anksti sakyti, kad koncepcija “pasaulio pilietis” turi vienodą reikšmę daugumai žmonių, netgi nepaisant tokių organizacijų, kaip UNESCO ir kitos JT agentūros, kurių tikslas yra propaguoti tokį požiūrį, pastangų. Taigi, peršasi išvada, kad Europos pilietiškumo suvokimas neapima pasaulinės dimensijos ir yra gana euro-centriškas.

T-kit
apie Europos
pilietiškumą

Šiuo metu įvairių Europos Sąjungos institucijų pateikiami apibrėžimai iš dalies siejasi su Europos pilietiškumo koncepcija, taigi, ir su jos mokymu. Europos pilietiškumas tik visai neseniai gavo savo procedūrinius apibrėžimus Europos Sąjungoje – tai statusas, kurį įgyja visi bet kurios Europos Sąjungos valstybės piliečiai, kuriuo suteikiamos tokios papildomos laisvės kaip – laisvo judėjimo Europos Sąjungoje laisvė, galimybė tiesioginių rinkimų būdu rinkti Europos Parlamentą ir taip toliau. Iš kitos pusės, Europos Taryba, tarkim, vertina tokias vertybes kaip žmogaus teisių apsauga, pliuralistinė demokratija, demokratijos stabilumas ir saugumas, socialiniai santykiai, kultūriniai skirtumai visoje Europoje. Šios vertybės buvo ir išlieka pagrindiniai Europos pilietiškumo parametrai.

Kaip jau anksčiau rašėme skyriuje “Šiuolaikinės pilietybės mokymo teorijos – kas šiuo metu vyksta?”, koncepcinis ir teorinis skirtumas tarp šių požiūrių į pilietiškumą iš tiesų jie yra ganėtinai paprastas – Europos Sąjungoje naudojamas Europos pilietiškumo statusas yra automatiškai suteikiamas tiems piliečiams, kurie yra vienos iš Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai. Tuo pačiu jiems suteikiamos ir papildomos teisės, kurias automatiškai apjungia nacionalinė pilietybė. Kaip teigiama Europos tarybos pateikiamame Europos pilietiškumo apibrėžime, tai yra toks individo požiūris ir elgesys, kurį individas demonstruoja remdamasis tam tikromis vertybėmis (žmogaus teisėmis, demokratiniu saugumu, socialiniais santykiais, ir įstatymo viršenybe)⁴ ir jų praktiniu įgyvendinimu nepriklausomai nuo individo tautybės ar pilietybės statuso. Taigi, teoriškai, net ir tuos žmonės, kurie formaliai nėra piliečiai, galime laikyti Europos piliečiais. Be abejo, realiame gyvenime viskas vyksta kiek kitaip. Nebūdamas valstybės piliečiu bei neturėdamas piliečio ir politinių teisių, asmuo beveik neišvengiamai bus atskirtas nuo visuomenės. Todėl nenuostabu, kad kai šios teorijos yra perkeliamos į mokymo programas, jų esmė skiriasi gana ženkliai.

Ar esame mokęsis Europos pilietiškumo?
Jei taip, papasakokite savo išpūdžius.

Europos Sąjungos ir Europos tarybos požiūris į Europos pilietiškumo mokymą

Kalbėdami apie nacionalinių mokymo programų turinį, galime pastebėti, kad Europos pilietiškumo mokymo koncepcija yra ganėtinai komplikauta. Europos Sąjungoje valstybėse narėse ir šalyse kandidatėse Europos pilietiškumo paprastai mokoma siekiant suteikti igūdžių ir žinių apie Europos Sąjungos institucijas bei Europos Sąjungos piliečių teises (tame tarpe ir tiesę balsuoti Europos Parlamento rinkimuose, ir, jei individas gyvena Europos Sąjungos šalyje, dalyvauti vietinės savivaldos organų rinkimuose) bei Europos Sąjungos institucijų procedūrinės funkcijas⁵.

Kitoms valstybėms, o ypač Europos sąjungos valstybėms narėms, kurios iki šiol nesvarstė potencialių ES valstybių kandidačių kandidatūrų, svarbu surasti bendrus savo piliečių ir likusios Europos interesus.

Buvusios Tarybų Sąjungos ir pietryčių Europos valstybės žavisi Europos pilietiškumo koncepcija, tačiau tuo pačiu metu laiko ją iliuzine, kadangi šiose valstybėse Europos pilietiškumo koncepcija yra susijusi su materialine gerove, judėjimo laisve ir karo ir karinių konfliktų nebuvimu.

Europos tarybos požiūris taip pat turi savo trūkumą, kadangi tarybai priklausiančios valstybės nėra priėjusios vieningos nuomonės dėl jas vienijančių taip vadinamų “Europinių vertybių” istorinės ir kultūrinės kilmės. Tačiau turime pažymėti, kad pagrindinis Europos tarybos požiūrio privalumas yra tai, jog Europos pilietiškumo prasme tiek individai, tiek jų grupės gali laisvai, nevaržomi savo statuso, tautybės, gyvenamosios vietos ar savo valsty-

⁴ Daugiau informacijos apie Europos tarybos vertybes ir misiją galite rasti internete adresu: www.coe.int

⁵ Daugiau informacijos apie Europos Sąjungos institucijas, jų įgaliojimus ir vaidmenis galite rasti internete adresu: <http://europa.eu.int/>.

Europos ir
pilietiškumo istorija

Šiuolaikiniai
požiūriai į
pilietiškumą

Tolimesnė
raida

Konceptuali mūsų
struktūra / sistema

Šiuolaikiniai
požiūriai į Europos
pilietiškumo ugdymą

Mūsų ugdomas
požiūris į Europos
pilietiškumą

Pilietiškumo
scenarijai –
projektų pavyzdžiai

bės istorijos, propaguoti šias vertybes. Švietimo programos taip pat gali propaguoti šias vertybes, tad jas taip pat galime vadinti “Europinėmis”.

Europos tarybos ir Europos Sąjungos švietimo programos (ypač jaunimo švietimo programos) detalai nagrinėja “Europos pilietiškumo” koncepciją bei kuria veiksmų planus, pagrįstus vertybiniu požiūriu. Europos tarybos ir Europos Sąjungos švietimo programų mokymo planai atspindi Europos pilietiškumo vertybes, pagrįstas pasirinkimu ir veikla. Europos Sąjungos Europos pilietiškumo skatinimo programos bei tos programos, kurios darbu su jaunimu naudoja Europos pilietiškumo koncepciją, yra papildomos nacionalinės švietimo (formalaus ir neformalaus) programos dalys. Jomis siekiama propaguoti Europos Sąjungos bendrumą su jos piliečiais, visų Europos Sąjungoje gyvenančių individų (tiek Europos Sąjungos piliečių, tiek ne piliečių) gyvenimo gerinimą. Europos pilietiškumo propagavimo programų klausimas nėra problematiškas. Nuolat kuriamos naujos Europos Sąjungos jaunimo švietimo programos, kurios vykdomos valstybėse, kurios siekia narystės bei taip vadinamose “trečiojoje valstybėje” (t.y.: valstybėje, kurios nėra Europos Sąjungos narės, nesiekia narystės ir nėra programų dalyvės). Keli tokių puikių Europos Sąjungos programų pavyzdžiai galėtų būti šie: Socrates, Leonardo Da Vinci, Erasmus, Jaunimo programa (Europos Savanorių tarnybos programa)⁶.

“Europos pilietiškumas turi būti pagrįstas pasirinkimu ir veikla”

Europos tarybos programos, kuriomis Europos pilietiškumas traktuojamas kaip naujų ir novatoriškų požiūrių ir veiklos, kurie vėliau gali būti perkelti ir adaptuoti nacionalinėse švietimo programose ir mokymo institucijose bei jaunimo politikos srityje, bandymų erdvė. Europos taryboje Europos pilietiškumas, kaip jau minėjome anksčiau, yra viena iš prioritetinių jaunimo veiklos 2003-2005 m. sričių. Šias tendencijas paskatino jau daugiau kaip 30 metų vykdomas jaunimo dalyvavimo visuose visuomenės srityse propagavimas. Nuolatinis rūpestis, kad dalyvavimas ir aktyvus jaunimo pilietiškumas randa nišą Europos jaunimo politikoje, skatina ir toliau kurti tokius projektus. Europos taryboje Demokratinio pilietiškumo švietimo projektas, Istorijos vadovėlių projektas, Jaunimo ir sporto reikalų direktorato Dalyvavimo ir demokratinio pilietiškumo programa ir Europos jaunimo darbuotojų mokymų programos, vykdomos kartu su Europos taryba – tai tik keli tokių programų ir projektų pavyzdžiai.⁷

Praktinis Europos pilietiškumo mokymas

Nors šiame leidinyje nėra galimybės detalai išnagrinėti Europinės pilietiškumo dimensijos praktinį įgyvendinimą visų Europos valstybių nacionalinių mokymo programų kontekste, Europoje vykdomos programos suteikia galimybę daug ką apmąstyti ypač tiems, kurie domisi neformaliu Europos pilietiškumo Europos Sąjungoje švietimu arba Europos pilietiškumo propagavimu⁸

Turinio prasme visos minėtos Europos programos turi daug bendrų bruožų. Įdomu pažymėti, jog nepaisant skirtingos kilmės ir skirtingų filosofijų, Europos Sąjunga ir Europos taryba turi daug bendrų vertybių ir kompetencijų, kurias propaguoja Europos pilietiškumo švietimo programose. Kitame skyrelyje trumpai apžvelgsime pagrindinius Europos pilietiškumo mokymo bruožus, kaip jie yra išdėstyti Europos Sąjungos ir Europos tarybos programose.

⁶ Daugiau informacijos apie Europos Sąjungos ir Europos tarybos programas, kuriomis propaguojamas pilietiškumas galite rasti internete adresu: <http://europa.eu.int/>

⁷ Daugiau informacijos apie Europos tarybos programas, kuriomis propaguojamas pilietiškumas galite rasti internete adresu www.coe.int/youth and www.coe.int

⁸ Daugiau informacijos apie nacionalinių švietimo sistemų turinį ir pilietiškumo švietimo vaidmenį galite rasti internete adresu: <http://www.ibe.unesco.org/International/Databanks/Dossiers/mainfram.htm> Čia rasite bendros informacijos apie visų UNESCO valstybių narių švietimo sistemas.

T-kit
apie Europos
pilietiškumą

Europos ir
pilietiškumo istorija

Šiuolaikiniai
požiūriai į
pilietiškumą

Tolimesnė
raida

Konceptuali mūsų
struktūra / sistema

Šiuolaikiniai
požiūriai į Europos
pilietiškumo ugdymą

Mūsų ugdomas
požiūris į Europos
pilietiškumą

Pilietiškumo
scenarijai –
projektų pavyzdžiai

Šios dvi institucijos pagrindines savo kompetencijas skirsto į keturias tarpusavyje susijusias pilietiškumo dimensijas (Veldhuis'as, 1997)⁹.

Politinė ir teisinė dimensija

Ši dimensija teigia, jog švietimas turi teikti žinias, supažindinti su įvairiais požiūriais ir kompetencijomis, kurios yra būtinos, kad individas galėtų naudotis savo teisėmis, vykdyti savo pareigas politinių ir teisinių sistemų kontekste (įskaitant nacionalinį bei tarptautinį (Europos taryba) ir supranacionalinį (Europos Sąjungą) pilietiškumą). Europos pilietiškumo švietimas turėtų suteikti žinių apie politines ir teises sistemas (pavyzdžiui, pilietines ir politines teises, kitas žmogaus teises, piliečių pareigas), įgūdžius, reikalingus, kad piliečiai galėtų dalyvauti šiose sistemose, konstruktyviai kritikuoti ir reikšti pritarimą demokratinėms sistemoms ir jų vystymui per individualią ir kolektyvinę veiklą ir aktyvaus dalyvavimo visuomenės (taip pat ir Europos visuomenės) gyvenime.

Socialinė dimensija

Ši dimensija teigia, kad Europos pilietiškumo švietimas turi propaguoti socialinių santykių vystymo būdus, bei socialinę individų ir grupių sąveiką. Ši dimensija analizuoja tokius klausimus ir vertybes, kaip solidarumas ir abipusė pagarba, vertina visų individų indėlį į visuomenę, suteikia vienodas galimybes visiems prisidėti prie visuomenės tobulinimo. Reikia ugdyti tokias socialines kompetencijas kaip derybų įgūdžiai, atjauta, aktyvi tolerancija ir abipusė parama.

Ekonominė dimensija

Nors retai apie tai kalbame, tačiau visi suvokiame, kad ekonomika vaidina lemiamą vaidmenį piliečių gyvenime. Žmonėms, gyvenantiems skurde, yra skiriamos specialios programos, kuriomis skatinamas jų, kaip piliečių, aktyvus dalyvavimas. Tačiau ši dimensija teigia, kad visi piliečiai privalo turėti pakankamai ekonominės kompetencijos (tame tarpe žinių apie tai, kaip funkcionuoja ekonominės sistemos, apie išaugusią globalinės dimensijos svarbą ekonomikai, vartojimo vaidmenį, pasaulinę gamybą ir darbo rinką), kad jie galėtų aktyviai dalyvauti visuomenėje. Be to reikia mokyti piliečius suvokti ir bandyti pakeisti ekonominius mechanizmus, kurie išskiria kitus piliečius iš dalyvavimo visuomenėje ir tuo pačiu – aktyvaus pilietiškumo.

Kultūrinė dimensija

Kultūrinė dimensija aprėpia visus įgūdžius, kurie susiję su bendrą Europos pilietiškumo vertybių vystymu ir vaidmeniu. Ši dimensija siejasi su tokiais aukštosios kultūros aspektais kaip Europos ir pasaulio istorija, žinios apie skirtingų kultūras, žmones ir kalbas. Svarbiausia, ši dimensija apibrėžia vidinę Europos pilietiškumo išraišką, priklausymo jausmus, bendrą paveldą ir visuotines žmogaus teises, aplinkosaugą, nediskriminavimą ir pagarbą kitiems.

Visos šios Europos pilietiškumo dimensijos, kurios, kaip jau supratote, yra sukurtos Europos tarybos ir Europos Sąjungos, propaguoja stiprų pažintinį, akademinį požiūrį ir nefor-

⁹ Keturių pilietiškumo dimensijų teoriją sukūrė Ruud'as Veldhuis'as savo leidinyje "Education for Democratic Citizenship: Dimensions of Citizenship, Core Competencies, Variables and International Activities", Strasbourg, Council of Europe, 1997, document DECS/CIT (97) 23. Taip pat žiūr.: 32-34 psl.

T-kit
apie Europos
pilietiškumą

Europos ir
pilietiškumo istorija

Šiuolaikiniai
požiūriai į
pilietiškumą

Tolimesnė
raida

Konceptuali mūsų
struktūra / sistema

Šiuolaikiniai
požiūriai į Europos
pilietiškumo ugdymą

Mūsų ugdomasis
požiūris į Europos
pilietiškumą

Pilietiškumo
scenarijai –
projektų pavyzdžiai

malų Europos pilietiškumo mokymą, kadangi, kaip parodė šių institucijų programos, neformalus švietimas suteikia daugiau nei tik faktines žinias. Kalbant apie Europos pilietiškumo švietimą, iš vienos pusės galime nagrinėti pažintinį vystymąsi, iš kitos pusės – požiūrių kaitą. Iš tiesų, galima teigti, kad požiūris yra svarbesnis šiame kontekste, kai susiduriame su tokiais pilietiškumo švietimo problemomis, kaip neseniai minėta motyvacijos problema.

Kas, Jūsų manymu, yra svarbiau, keisti požiūrį ar gilinti žinias?

